

DE MOURIK

vogelwerkgroep
rijk van nijmegen
en omstreken

JRG. 3 | NR. 3 en 4
JUNI-AUG. 1977

DE MOURIK

een uitgave van VOGELWERKGROEP RIJK van NIJMEGEN en OMSTREKEN

3^e Jaargang

- Nr. 3 en 4 -

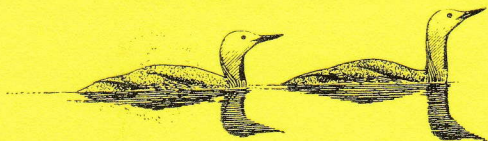
Juni - Augustus 1977

Redactie

Ed Grotenhuis, hoofdredacteur.
Jos van Dokkum
Rob Kwak

Lay-out en druk:
Henk Hoogenboom

Kontakt-adres:
Jonkerstraat 57, Weurt
telefoon: 08897 - 1908

Bestuur

VOORZITTER:

D. Visser,
Meidoornhof 2, Molenhoek
telefoon: 08896 - 3336

SECRETARIS:

W.v.d.Coelen,
Jac. Canisstraat 6, Nijmegen
telefoon: 080 - 233278

PENNINGMEESTER:

H. de Vries,
Jan van Cuykstr. 46, Cuyk
telefoon: 08850 - 3614
postgiro: 26.47.41
met vermelding: "VWG"

CONTRIBUTIE:

Gewone leden f 7,50
Jeugdleden tot 18 j. f 5,00
Gezinsleden. f 2,50

Werkgroepen

WAARNEMINGEN:

R. Kwak, v. Spaenstraat 16, Nijmegen

NESTKASTVERVAARDIGING:

W. Schurink, Marialaan 39, Nijmegen
telefoon 080 - 773551

NESTKASTPLAATSING:

J. de Vrieze, Leygraaf 122, Druten
telefoon 08870 - 3454

ARCHIEF en VERSLAGEN:

R. Kwak, v. Spaenstraat 16, Nijmegen

LEESMAPPEN:

J.v. Dokkum, Evertsenstraat 36, Nijmegen

WINTERTELLINGEN:

D. Visser, Meidoornhof 2, Molenhoek
telefoon 08896 - 3336

WINTERVOEDERING:

J. Pieters, Schependomluis 112, Nijmegen
telefoon 080 - 771241

VOGELCURSUS:

Th. Wilbers, Korhoenderveld 229, Cuyk
telefoon 08850 - 4807

EXCURSIES:

B. Engelen, Sonatestraat 15, Nijmegen
telefoon 080 - 773502

WERKGEBIED van de V.W.G. Rijk van Nijmegen

- Rijk van Nijmegen
- De Nederlandse en Duitse Ooy-polders
- Land van Maas en Waal t.o. van de lijn Wamel-Megen
- De Brabantse Maasoever vanaf Vierlingsbeek t/m Megen
- De kop van Limburg t/m Bergen
- De Betuwe t.z. van de Linge

Overneming van artikelen of gedeelten hiervan, alsmede van illustraties is uitsluitend toegestaan met bronvermelding en schriftelijke toestemming van de redactie. Auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud van hun artikel. Publicatie van artikelen enz. behoeft niet te betekenen dat de daarin vermelde meningen het inzicht van de redactie weergeven.

REDACTIONEEL.....

Misschien is het voor velen die dit lezen reeds te laat! Heeft U ook dit voorjaar de kans voorbij laten gaan om iets te beleven van het wondermooie schouwspel dat de vogelwereld biedt in het broedseizoen? En wanneer heeft U Uw eerste karekiet gehoord of gezien dit voorjaar? En de nachtegaal? Om van de vele andere soorten nog niet te spreken? Ja, de merel broedt naast de voordeur! Maar ook buiten Uw tuintje is nog wel iets te zien! Er is ook in VWG-verband volop gelegenheid hiervoor. Weet U niet veel van vogels? Dan is dit de gelegenheid om wat ervaring op te doen! Noteer de data in Uw agenda voortaan, dan kunt U ze niet vergeten. ZIE DE ACTIVITEITEN !!! Dit moest mij even van het hart. Jammer dat nog steeds zoveel (uit valse schaamte: „Ik weet er heel weinig van“?) de excursies te weinig benutten om een brok kennis op te doen. Op de laatste nachtextursie in de Ooy bijv. waren alleen twee redactieleden aanwezig. En dat terwijl wij een VWG met zo'n groot aantal leden bezitten! Erg jammer dus..

De tekeningen die U in dit nummer aantreft, zijn van Herman Huilmand uit Beek. De redactie heeft hem bereid gevonden voortaan de tekeningen in de Mourik te verzorgen, iets waar wij erg blij mee zijn. Eveneens dank aan de leden die copy hebben ingezonden (is U eigenlijk wel eens opgevallen wie die stukjes zoal niet schrijven?). Wij wensen tenslotte iedereen een heel prettige vakantie toe. U laat Uw kijker toch niet thuis?

1 SEPTEMBER

LEDENVERGADERING

U blijft toch niet thuis !?

Verslag Koninginnedagweekendkamp

't Woold (Winterswijk), 29, 30 april, 1 mei 1977.

Weer erg goed. Zaterdag was het schitterend weer, zondag regende het helaas.

Op de vrijdagavond werd de omgeving al verkend en werden al verschillende uilen gehoord.

Zaterdag werd al heel vroeg vertrokken voor een tocht langs de Slinge. Via landgoed 't Kreil waar we al gauw de eerste ortolaan hoorden en zagen, bereikten we de Slinge. Onderweg werden o.m. nog waargenomen: blauwe reiger, appelvink, braamsluiper, zwartkop, tuinfluiter, gele kwikstaart, boompieper, bonte en grauwe vliegevangster.

Op dezelfde plaats als vorig jaar werd ook hier weer de grote gele kwikstaart gezien. We zouden er nog heel wat zien vandaag. In het Buskersbos zelfs al met drie jongen. Een leuke waarneming was hier ook de bosuil, die verscholen tussen de klimop door het alarmeren van een merel ontdekt werd.

Ondertussen dreigde de stemming iets te zakken, want alle cafés waren dicht en dan lijkt zo'n tocht ontzettend lang en het wordt zo warm.. Zelfs het waarnemen van de baltvlucht van de grote gele kwik (oftewel ggk) hielp hier niet tegen.

In de buurt van Brinkheurne was echter een open café voorzien van soep, bier, fris en alle andere gemakken. Inmiddels waren ook de holenduif, kuifmees, fluiter en buizerd al toegevoegd aan het lijstje. Merkwaardig was dat we tot nu toe nog alleen maar vuurgoudhanen gehoord hadden en geen ordinaire. Er waren ook enkelen die mevrouw Reynders een grote rol beschuit toewensten, omdat ze zo goed kon fluiten.

Op de stukken die nog van Carels afscheurkaart waren overgebleven, werd de terugtocht verkend. Op deze tocht werden o.m. nog ortolaan, paapjes, roodborsttapuit, grasmus, putter en baltsende buizerds waargenomen.

Ook casarca's, woodducks, mandarijneenden, bergeenden en kangoeroes zijn leuk, maar dan in het wild en niet in een privéierenparkje. Wij konden het vogelparadijs bij boerderij Sieverdink met veel kast-

ACTIVITEITEN

IN HET KOMENDE NAJAAR- EN WINTERSEIZOEN.

LEDENVERGADERING. Op 1 september 1977 wordt in één der zalen van het hoofdgebouw van de Wis- en Natuurkunde-faculteit om 20.00 uur de jaarlijkse ledenvergadering gehouden. Onderwerpen van bespreking zullen onderstaande activiteiten zijn en wat er verder ter tafel komt.

RIVIERTELLINGEN. Ook deze vinden weer plaats, maar misschien volgens een iets andere opzet, e.e.a. afhankelijk van de resultaten van de besprekingen tussen de meewerkende groepen en personen. De eerste telling is gepland op zaterdag 17 september en wordt in principe weer maandelijks voortgezet. Afgelopen seizoen hebben groepen van onze V.W.G. voornamelijk geteld langs de Maas en enkele malen langs Waal en IJssel. Meer informatie bij H.de Vries.

TREKTELLINGEN. Afhankelijk van het aantal deelnemers op één of meer posten langs de heuvelrugvanaf begin oktober tot november. De preciese opzet zal nog besproken worden op de volgende ledenvergadering.

STOOTVOGELTELLINGEN. Na de trektelling beginnen we weer met de maandelijkse wintertellingen, in principe wordt dat half december, half januari en half februari. In het volgende nummer van De Mourik meer hier over.

EXCURSIES. Vanwege het succes van het vorige "Zeetrekweekend" zijn er plannen om dit jaar weer zo'n tocht naar Schouwen te organiseren eind september of begin oktober. Op de ledenvergadering zal dit ter sprake komen.

Op zaterdag 27 augustus wordt er een Flevoland-excursie met particuliere auto's gehouden o.l.v. H.de Vries. Om organisatorische redenen moeten we het aantal deelnemers beperken tot max. twaalf personen. Geef u dus snel op bij de excursieleider, want wie het eerst belt,..... Vertrek vanaf station N.S. te Nijmegen om 7 uur.

Op zaterdag 3 september wordt er i.s.m. de KNNV een fietstocht door de Ooy-polder gehouden, o.l.v. Bart Engelen. Vertrek vanaf het Hollands-Duits Gemaal om 09,00 uur.

NESTKASTENVERVAARDIGING. Ook aankomende herfst gaan we met deze activiteit door, waarbij de aandacht weer speciaal op de uilen gericht zal zijn.

Van rond de BESTUURSTAFEL.

Bij deze doen wij nogmaals een ernstig beroep op U om op enigerlei wijze behulpzaam te zijn bij het werk binnen de Vogelwerkgroep. Enige mensen, op wie bij gebrek aan een alternatief steeds maar weer een beroep wordt gedaan, beginnen zich (on)aardig gefrusteerd te voelen en dat zou in een grote V.W.G. (ruim 80 leden) niet behoeven voor te komen.

Ook zijn er verschillende zaken bij gebrek aan medewerkers noodgedwongen blijven liggen.

Om een aantal dingen te noemen:

- + DOY INVENTARISATIE. We kampen hier met een ernstig gebrek aan mankracht, waardoor we het dit jaar te inventariseren gebied al (te) veel hebben moeten inkrimpen. Niet alleen vaste medewerkers zijn welkom; ook 'losse', d.w.z. mensen die één keer of enkele keren meegaan. We gaan voorlopig nog door, zeker in de maand juli. Ook losse gegevens en waarnemingen zijn welkom bij W.v.d.Coelen.
- + NESTKASTENCONTROLE. Omdat de kasten nogal verspreid hangen, m.n. ten westen van Nijmegen, kan Jan de Vrieze best nog wat hulp gebruiken bij de controle en de administratie van de nestkasten. Ook opgave bij Wim Schurink.
- + EXCURSIELEIDERS. Mensen die bereid zijn om een of medere malen per jaar een bepaalde excursie te leiden. Aangezien de meeste excursies nogal specialistisch zijn, d.w.z. om één of enkele soorten gaan, behoef je er vaak geen all-round vogelaar voor te zijn. Het is de bedoeling voor 't volgend seizoen een excursieleidersvergadering te beleggen, zodat ons herfstprogramma tijdig gereed is. Ook suggesties voor te houden excursies zijn welkom. U kunt voor alle excursie-aangelegenheden terecht bij Bart Engelen.
- + UITWERKEN VAN VERSLAGEN. Dit moet in team-verband gebeuren, bijv. het verwerken van trekfelgegevens. Vóór a.s. herfst moet het verslag uit zijn. Voor één persoon is dit onbegonnen werk. HELP!!! Hulp is welkom bij Dick Visser en/of Walter v.d. Coelen.
- + BEGINNERSCURSUS. Dit jaar is gebleken dat hierdoor in een grote behoefte wordt voorzien, omdat nog veel mensen grote moeite hebben de zang van gewone vogels te herkennen. Geen wonder, want de zang van een eenvoudige vogel is vaak behoorlijk gecompliceerd. Echter bestaat er ook behoefte aan een vervolgcursus. Nu is het onmogelijk dat beide cursussen door slechts twee mensen verzorgd worden. Daarom hebben we voor aankomend jaar dringend versterking nodig van mensen, die:
 - a) één of meer avonden willen leiden van de beginners-cursus. De cursus staat reeds op de band en de behandelde vogelsoorten worden in een speciaal voor deze cursus samengesteld boekje besproken; totaal worden op vier avonden veertig van de meest algemene soorten behandeld.

b) mee willen helpen aan het opzetten van een vervolgcursus:
 dit kan inhouden een avond over het inventariseren, een
 avond over de gedragingen, biotoop e.d. van een bepaalde groep
 vogels, de onderscheiding van 'moeilijker' soorten, trek enz.
 Ook goede dia's zijn welkom. Wie springt in ????
 U kunt contact opnemen met Theo Wilbers.

+ KOPIJ VOOR DE MOURIK. Deze is tot nu toe afkomstig van een veel
 te kleine groep mensen; willen we De Mourik lezenswaardig houden
 en niet vervallen tot een droog mededelingenblaadje, dan is ook
uw medewerking onontbeerlijk. Niet alleen 'gedegen' artikelen,
 maar ook zo maar een toevallige ontmoeting met de vogels kan in-
 teressant zijn. Verder staan er veel te weinig verslagen van vo-
 geleexcursies in De Mourik, dat moet in onze V.W.G. toch geen pro-
 bleem zijn? Onze hoofdredacteur heeft liever één artikel in de
 hand dan tien beloftes op de vlucht.

+ WAARNEMINGEN. Te veel waarnemingen, die van (groot) belang zijn,
 gaan verloren omdat ze niet worden doorgegeven. Uit het artikel
 over de nachtegaal kunt u weer zien hoe noodzakelijk oude gegevens
 zijn om het verloop van de vogelstand te kunnen nagaan.

+ ARCHIEF. Dit bestaat nog steeds, maar wordt niet voller. Overtol-
 lige boeken, verslagen, tijdschriften etc. zijn welkom bij Jos van
 Dokkum. Hulp op schrijfavonden om gegevens uit dagboeken in ons
 waarnemingenarchief over te nemen is dringend gewenst; opgave bij
 Walter v.d.Coelen.

NOU, WIE GAAT ER EENS AANSTAAN ? ?

NIEUWE LEDEN:

H.de Bruin	Acaciastraat 1	Malden	080-581378
J.Th.Erinkveld	Keteldal 13	Beek	08895-1990
H.Frijling	Einsteinstraat 120	Nijmegen	080-550716
B.Haentjes	Hogedijk 7	Boxmeer	
A.J.M.Leyten	J.Israëlstraat 58	Nijmegen	080-225010
mej.L.Platvoet	B.v.d.Berghstraat 83	Nijmegen	
J.Post	Amathastraat 6	St.Anthonis	08858-2190
Hr.en mevr. A.H.Willemse	Malvert 91-32	Nijmegen	080-440310

Huisgenootlid:

mevr.Gorissen	Heilige Stoel 52-12	Wijchen
---------------	---------------------	---------

Verhuisd:

H.Evers	v.Nispenstraat 30	Nijmegen
---------	-------------------	----------

WAARNEMINGEN

★★★★★★★★★★★★★★★★★★ maart - april 1977

Hoewel enige vroege gasten al gedurende de vorige waarneemperiode terug waren en enige late in de volgende pas zullen arriveren zal deze periode het meest in het teken staan van de voorjaarsfenologie. Geruchten doen vermoeden dat er meer is gedaan aan de voorjaarsfenologie, en überhaupt aan het vogelen, dan uit de binnen gekomen waarnemingen blijkt. In de hoop dat dit niet waar is zullen in het onderstaande een hele serie correcte dan wel optimistische eerste waarnemingen aan bod komen.

Trouwens PP=P.Peeters.

Waarnemingen:

Aalscholver: 5-3 1 ex. ZO Heiliglandstichting (W);

Zomertaling: 12-3 1 m. Bemmelse Waarden (RK);

Krakeend: 13-3 2 ♂♂ + 2 ♀♀ Kaliwaal (W), 18-3 3 ♂♂ + 3 ♀♀ Oude Waal (C,GS), 26-3 1 ♂ + 1 ♀ Kekerdonse Waard (W), 18-4 2 ♂♂ + 1 ♀ Kaliwaal en daarna 3 ♂♂ + 1 ♀ Millingerwaard (baltsend) (zouden dezelfde kunnen zijn) (W), 30-4 1 ♂ + 1 ♀ Millingerwaard (JB,B.Heerink);

Brilduiker: 3-3 2 ♂♂ + 4 ♀♀ Plasmolen (Re), 6-3 1 ♂ Oude Waal (RK), 13-3 2 ♂♂ (baltsend) Oude Waal (HM,AMe);

Grote Zaagbek: t/m 5-4 steeds op de Kaliwaal (max. 12-3 5 ♂♂ + 8 ♀♀ (W)), 28-3 1 ♀ Plasmolen (DV);

Nonnetje: 12-3 5 ♂♂ + 12 ♀♀ Gendtse Waarden (RK), 26-3 2 ♂♂ Kaliwaal (W);

Wilde Zwaan: 12-3 2 ad. + 1 juv. Kaliwaal (W);

Kleine Zwaan: 6-3 116 ex. Bemmelse en Gendtse Waarden (RK);
20-3 1 ex. Kaliwaal (W);

Monniksgier: 10-3 1 ex. Groesbeek (JT e.a.);

Rode Wouw: 7-4 1 ex. de Hamert (C);

Bruine Kiekendief: 22-2 1 ♀ Meerwijk (W), 13-3 1 ♀ Afferdense bossen (Re), 5-4 1 ♂ + 1 ♀ Ooyse Graaf (HM);

Blauwe Kiekendief: 20-4 1 ♀ Millingerwaard (W);

Visarend: 18-4 1 ex. Millingerwaard (W);
 Smelleken: 12-3 1 ex. N 14.33 Babberich (RK);
 Nijlgans: 20-4 1 ex. Kekerdome Waard (HM,Ame);
 Kraanvogel: 16-3 6 ex. W 19.30 Gassel (Dunlop);
 Goudplevier: 13-3 70 ex. pleisterend, 1000-1200 ex. Z (in
 6 grote groepen) Ooy-polder (W), 26-3 600 ex.
 Millingerwaard en 200 ex. ZO (W), 27-3 120 ex.
 Millingerwaard (W), 8 & 9-4 150 ex. Millingerwaard (W);
 Bokje: 27-4 1 ex. Hatertse Vennen (JB), 30-4 1 ex. Oude
 Waal (JB);
 Houtsnip: 3-3 \pm 3 ex. Groenlanden (C,OH), 26-3 1 ex. Kekerdome
 Waard (W);
 Wulp: 8-3 340 ex. Kekerdome Waard (RK);
 Regenwulp: 18-4 1 ex. N Millingerwaard (W), 22-4 1 ex. N
 's nachts Molenhoek (DV);
 Zwarte Ruiter: 8-4 2 ex. Millingerwaard (W), 30-4 5 ex.
 Ooy-polder (JB,Heerink);
 Groenpootruiter: 30-4 5 ex. Ooy-polder (JB,Heerink);
 Bonte Strandloper: 27-3 9 ex. Kaliwaal (W);
 Kempshaan: 20-4 7 $\sigma\sigma$ + 9 qq Ooy-polder (HM,Ame);
 Kleine Mantelmeeuw: 12-3 1 ad. Bemmelse Waarden (RK), 19-3
 1 ad. Oude Waal (JB);
 Zwarte Stern: 25-4 3 ex. Oude Waal (HM);
 Visdiefje: 20-4 1 ex. Kaliwaal (HM,Ame;DV);
 Tortelduif: 24-4 2 ex. Reichswald (W);
 Koekoek: 20-4 2 ex. zingend Ooy-polder (DV,JD);
 Velduil: 26-3 1 ex. Millingerwaard (W), 9-4 1 ex. Kekerdome
 Waard (W);
 Grote Gele Kwikstaart: 13-3 1-2 ex. Leigraaf Ashorst (DV);
 Gele Kwikstaart: 5-4 2 ex. Oude Waal (HM);
 Noordse Gele Kwikstaart: 30-4 1 σ + 1 q Hill (BE);

Klapekster: 18-3 1 ex. Circul Ooy-polder (C,GS);
Tapuit: 18-4 1 ♂ Millingerwaard (W);
Gekraagde Roodstaart: 2-4 1 ♂ Hatert (E.Grotenhuis);
Nachtgaal: 23-4 1 ♂ zingend Heumen (E.Grotenhuis);
Blauwborst: 26-3 1 ♂ zingend Millingerwaard (W);
Grote Karekiet: 26-4 zingend Groenlanden (W);
Kleine Karekiet: 20-4 1 ex. Oude Waal (HM,AMe);
Rietzanger: 21-4 1 ♂ zingend Ooyse Graaf (DV);
Zwartkop: 3-4 1 ♂ zingend Jansberg (DV,FR,H.Kwak,RK);
Braamsluiper: 26-4 zingend Groenlanden (W);
Fitis: 24-3 1 ♂ zingend Mulderskop (DV);
Tjiftjaf: 8-3 3 ♂♂ zingend + 2 ex. Ooy-polder, 1 ♂ zingend
Nijmegen (RK);
Fluiter: 25-4 1 ♂ zingend Elshof (RK,PP);
Bonte Vliegenvanger: 1 ♂ Heyendaal (R.Gorissen);
Frater: 5-3 19 ex. Lindenholt Nijmegen (DV), 19 & 21-3
75 ex. Maldens Vlak (DV);
Europese Kanarie: 29-3 en 19-4 1 o zingend Botanische tuin
Nijmegen (GH), 7-4 1 ♂ zingend de Hamert (C),
7-4 1 ex. Maldens Vlak (DV), 9-4 2 ♂♂ zingend Hatertse Broek
(H. de Bruyn), 19-4 2 ♂♂ zingend Heiliglandstichting (W);
Kruisbek: 6-3 9 ex. Reichswald (W);

Aldus naar waarheid opgemaakt 6-6-77, de waarneemsecretaris
R.Kwak, van Spaenstraat 16, Nijmegen.

OP DE FUUTENDANS

Iedereen moet eens beginnen.

Daarom meent de redactie er goed aan te doen om op de volgende pagina's een verslag van een jeugdige vogelenthousiast, die met mevr. Reynders op excursie is geweest, op te nemen.

Prima gedaan!!!

Theo 't Verne. Een middag naar,, het Tilt."
Burg. Gils-Het was woensdag drie en twintig maart.
senweg 24. Ik was met een vriendje aan het fietsen en ik
Jennep. wist dat er een groep kinderen naar vogels
Tel: 088 51- gingen kijken, zij zouden vertrekken om twee
2064. uur. Om twee uur kwam ik langs het ge-
bouwje en zag dat Ilze er nog niet was. Ik zei
toen dat ik even naar huis ging, om te
zeggen dat Ilze op moest schieten. Toen ik
thuis aan kwam was er geen Ilze te
zien. Toen ging ik kijken waar zij bleef.
Aan het einde van de straat kwam zij
eraan fietsen. Ik zei dat ze op moest schieten.
Ik zei dat ze op moest schieten. Toen we thuis
waren zo vroeg ze of ik ook mee wilde. Ik vroeg
of dat wel kon. Maar Pauline Rovers had
geen kindus het zou wel mogen. Snel trok
ik mijn laarzen aan. Ik vroeg aan mijn
oom, die bevallig bij ons was, of ik zijn
verrekijker mee mocht nemen. Mijn moeder
protesteerde meteen. Ik vroeg waarom.
Ten 1° Straks is ome Tony weg. Ten 2° Als
hij in het water valt, wie moet dat be-
halen. Nou, toen vertrokken we maar.
Bij het gebouwje aangekomen vroeg Ilze
of ik ook mee mocht. Mevr. Reinders zei
dat het goed was. Snel stapte ik in.
We vertrokken om ongeveer 14.15 naar,, het

Tilt in Ceffelt. Daar aangekomen parkeerde
we de auto's en stapte uit. Ik vond er van
buiten niet veel aan. Maar ja, zón les kan
leerzaam zijn. Toen liepen we een eindje
het pad op en stopten toen. Mevr. Reinders
vroeg of we het fluiten herkende. Het was een
Tjif-Tjaf. Allemaal hadden we postlaeder
papier, want alle vogels die we hoorde fluit-
en of die we zagen moesten we opschrijv-
en en er thuis een opstel over maken.
Nou ik vond het erg moeilijk, maar of het
nou moeilijk was of niet, toch gingen we
rustig lopen. Er waren vijf kinderen die
een verrekijker bij hadden, dat waren Sylvia
Manique, Ellie, en Mevr. Reinders had er twee
bij. Toen we een eind gelopen hadden en soms
gestopt hadden, om te luisteren of we weer
een andere vogel hoorde, werd het pad smal-
ler, en gingen dwars door het landschap
heen. Hier en daar stopte we om te luisteren
of we geen gefluit wijzer werden. Na een tijd-
je stopte we bij een soort uitsteeksel. Vijf ver-
kijkers werden er gericht en op een paar paarjes
Tjuten, die rustig lagen te luieren op het
water. Na een tijd stonden we weer stil om
Tjuten te bekijken, en toen zagen we een
Tjuten dans. Nou, we vonden het allemaal erg

leuk. Maar ja, aan alles komt een eind dus we liepen weer verder. Toen we op weg naar de auto waren zagen we een groot nest ergens in een populier. Het was erg mooi gebouwd en stevig. Toen wees Mevr. Reinders naar een klein groepje met bomen. Het waren ook populieren. 's Avonds rond half zeven zaten er ongeveer vierduizend kraaien. Ik vond het wel gek dat er in ongeveer in veertig bomen vierduizend kraaien zich er in konden verspreiden. Rond half vier was er nog geen kraai te verkennen. Toen liepen we rustig terug naar de auto. We hadden ook nog een hondje bij ons. Het heette Argos. Om ongeveer kwart over vier kwamen we in Jemnep aan. Nou, ik vond de natuur erg mooi en erg heerlijk. Nu noem ik de vogels en planten die ik gezien en gehoord heb.

16 Tijf - Tijfs. 1 Winterkoning 2 Heggomussen.
 1 Merel. 2 Wilde Eenden. 1 Duikend.
 3 Kuifeenden. 1 Vreemd soort Grote end.
 ongeveer 80 kokmeeuw. 1 Pimpelmeeuw.
 1 Schaaramees. 2 Maskopmexen. 1 Spreeuw.
 1 Witte Turk. 1 Rietgors. 10 Tuuten-gpaartjes.
 3 Meerkoeten. 1 Roodborstje. ongeveer 20 Mussen.

★ DE STEENUIL ★

★★★ IN HET RIJK VAN NIJMEGEN ★★★

Ons kleinste uiltje, ook wel katuil of hupke (brabant) genoemd, is onze talrijkste grijpvoegesoort. Onder grijpvoegel worden hier de dagstootvogels als de uilen gerangschikt. Zo algemeen is de steenuil, dat hij met recht een karaktervogel voor ons gebied mag worden genoemd. Speciaal geldt dit voor de lager gelegen delen van het rivierenlandschap. Met name de laatste jaren is het duidelijk geworden hoe belangrijk het riviereengebied voor de steenuil is. Na een aantal jaren van inventarisaties rond Nijmegen, is het daarom misschien zinvol één en ander eens op een rijtje te zetten omdat, alhoewel bekend was dat er steenuilen voorkwamen in dit gebied zelfs dat ze er niet schaars waren, er toch niet het geringste vermoeden bestond omtrent het verbluffend hoge aantal. De 'Avifauna van Nederland' spreekt bijv. van ca. 2.000 broedparen in heel Nederland; dit aantal wordt echter al ruimschoots overtroffen door de in het riviereengebied huizende paren.

- Enkele redenen voor die kennelijke onderwaardering zijn (geweest):
- de onbekendheid van het gebied. Ruim 10 jaar geleden werd het rivierengebied nog maar sporadisch bezocht. Hierin begon pas verandering te komen door de waterwildtellingen langs de grote rivieren. Ook is de belangstelling voor de natuur van de bewoners van het gebied zelf groeiende: onze eigen vogelwerkgroep is hier een bewijs van.
 - de gebrekkige inventarisatiemethodes. In de zeventiger jaren heeft de 'wetenschap van het inventariseren' een hoge vlucht genomen, niet in het minst door het verschijnen van een toenemend aantal regionale avifauna's. Voordien was er van stelselmatig inventariseren maar weinig sprake en meestal betrof het dan nog kleinere gebiedsoppervlakten. Voor nachtvogels geldt bovendien het ongunstige tijdstip van het inventariseren, waardoor ze meestal, zelfs in overigens goede avifauna's, niet best uit de verf komen.
 - jaarlijkse schommelingen in aantal. Deze factor kan van aanzienlijk belang zijn. Het is bekend dat de gevoeligheid van uilen voor winterse omstandigheden groot is. Een dergelijke reeks van uitgesproken zachte winters, zoals wij die nu meemaken, komt maar weinig voor. Er is reden om aan te nemen dat de steenuilenstand zelden zo hoog geweest is als hij nu is.

Onderzoeksmethoden.

De tot voor kort gangbare inventarisatiemethode bestond uit 'het bomenkloppen'. Met een stok werd hierbij een vermoedelijke nestboom bewerkt, in de verwachting dat de steenuil weg zou vliegen. Behalve de veroorzaakte verstoring zijn andere bezwaren tegen deze methode aan te voeren: de bewerkelijkheid: alle in principe geschikte nestbomen moeten worden nagelopen; en het in verhouding hiermee geringe rendement: lang niet alle steenuilen worden opgepest - het 'kloppen' gebeurt vnl. in de niet actieve periode van de dag v.w.b. de steenuil - of ze worden wel opgejaagd, maar niet waargenomen, wat licht kan gebeuren in bv. een hoogstamboomgaard of een zwaar gekroonde knotwilgenrij. Zo'n kloppactie moet dan ook met tenminste 2 man uitgevoerd worden. Uit een proef bleek, dat met deze methode niet meer dan 20 - 25 % van het werkelijke aantal paren werd opgemerkt. (Beuningen 1973).

Een tweede inventarisatiemanier, die de 'passieve methode' genoemd zou kunnen worden, berust op het nachtelijk bezoeken van het te onderzoeken gebied, zonder dat van enigerlei hulpmiddel gebruik gemaakt wordt om de steenuil te lokken; in feite sluit dit dus aan bij de gangbare inventarisatiemethoden voor zangvogels. Maar tenzij het gebied dikwijls en dan nog in de baltstijd van de steenuil wordt bezocht, is het resultaat nog geringer dan bij de vorige methode.

Pas het gebruik van de bandrecorder, waarbij door het nabootsen van de roep, de agressiviteit van de uilen wordt opgewekt, betekent een aanzienlijke verbetering v.w.b. de representiviteit t.a.v. het werkelijke aantal paren.

Een door mijzelf toegepaste variant hiervan is het nabootsen van het geluid zonder meer. Deze methode, toegepast vanaf 1971, het jaar waarin mijn belangstelling voor de steenuil gewekt werd, mist enkele hinderlijkheden, die bij het gebruik van de bandrecorder (kunnen) optreden en is blijkens enkele steekproeven minstens zo effectief.

Zo is het niet nodig een recorder mee te sjuwen en is het veel gemakkelijker in te spelen op de individuele eigenaardigheden van de steenuil. Ook de geluidshinder van de bandrecorder wordt zo vermeden. T.a.v. het gebruik van de bandrecorder geldt nog een belangrijke bedenking: het lijkt niet onmogelijk - en is naar dit effect nog weinig onderzoek geweest - dat een te luid, te langdurig of te vaak herhaald gebruik van de bandrecorder de bewuste vogel uit zijn territorium verdrijft en dat mag toch zeker niet de bedoeling zijn!! Tenslotte betekent de (balts)roep dat het territorium is bezet en dat indringers niet welkom zijn.

Een vierde methode is het in ochtend- of avondschemering bezoeken van het broedgebied en daarbij scherp te letten op de kronen van de knotwilgen e.d. Steenuilen koesteren zich graag in de milde ochtend- of avondzon. Deze methode is veel toegepast door de VWG Grote Rivieren bij het inventariseren van de Liemers. Opmerkelijk veel uilen werden zo ontdekt. Toch lijkt het moeilijk om uitsluitend met deze methode 100% van de broedparen te kunnen vaststellen; meerdere bezoeken aan een zelfde gebied zijn beslist noodzakelijk, daarbij zijn paartjes die verder van de openbare wegen huizen, gemakkelijk te missen. Ook is het gebruik van een auto hierbij onmisbaar. Zelf heb ik deze laatste methode gebruikt als aanvulling op mijn eigen methode. Sommige paartjes zijn nl. opmerkelijk zwijgzaam en zijn zelfs na herhaaldelijke nachtelijke bezoeken in de baltstijd niet tot enige reactie te verleiden. Aanwezigheid kan dan alleen op zicht (uitwerpselen, braakballen en directe waarneming) worden vastgesteld. Wat de reden van deze zwijgzaamheid is weet ik niet: mogelijk betreft het hier reeds lang gevestigde paren met weinig concurrentie in de buurt. De gegevens lijken deze veronderstelling te steunen.

Resultaten.

De aantallen en afgeleide gegevens zijn uitsluitend gebaseerd op eigen onderzoek. De aantallen van de Ooypolder zijn afkomstig van de broedvogelinventarisatie van onze VWG in 1976.

gebied:	geteld	geschat	jaar
Waal (noord)	: 36	115	1974
Rijk van Nijmegen (nw):	192	190	1974
Rijk van Nijmegen (zw):	78	165	1975
Maas en Waal (oost)	: 42	125	1975
Ooy	: 101	105	1976
Duffelt	: 54	90	1976
Bekken van Groesbeek	: 51	65	1974
Kop van Limburg	: 65	70	1975
Maasheggen	: 131	130	1975
Maaskant (N.Br.)	: 40	110	1976
totaal	: <u>790</u>	<u>1165</u>	

Uit deze tabel blijkt dus 2/3 van het aantal paren bekend te zijn. De geschatte aantallen zijn zo nauwkeurig mogelijk bepaald aan de hand van de aanwezige potentiële broedbiotopen, gegeven terreinkennis en stafkaarten van het bestreken gebied. De jaartallen geven het jaar van inventarisatie aan, dan wel in 't geval van de minst bekende gebieden het jaar waarin de meeste gegevens werden verkregen: dit betekent dat ook data uit andere jaren - echter alle uit de periode '74-'76 - in deze cijfers verwerkt zijn. Alvorens deze aantallen per gebied op hun juiste waarde te kunnen beoordelen moeten we eerst wat meer weten over het voorkomen (habitus) van de steenuil.

Voorkomen.

Belangrijk voor het voorkomen van de steenuil zijn de volgende factoren:

a. voorkeur	d. klimaat
b. nestgelegenheid	e. vijanden/bedreigingen
c. voedselaanbod	

Vooral de eerste drie zijn belangrijk voor het bepalen van het broedbiotoop. De 4de factor heeft een grote invloed op de 3de en daarmee op de broedvogelstand.

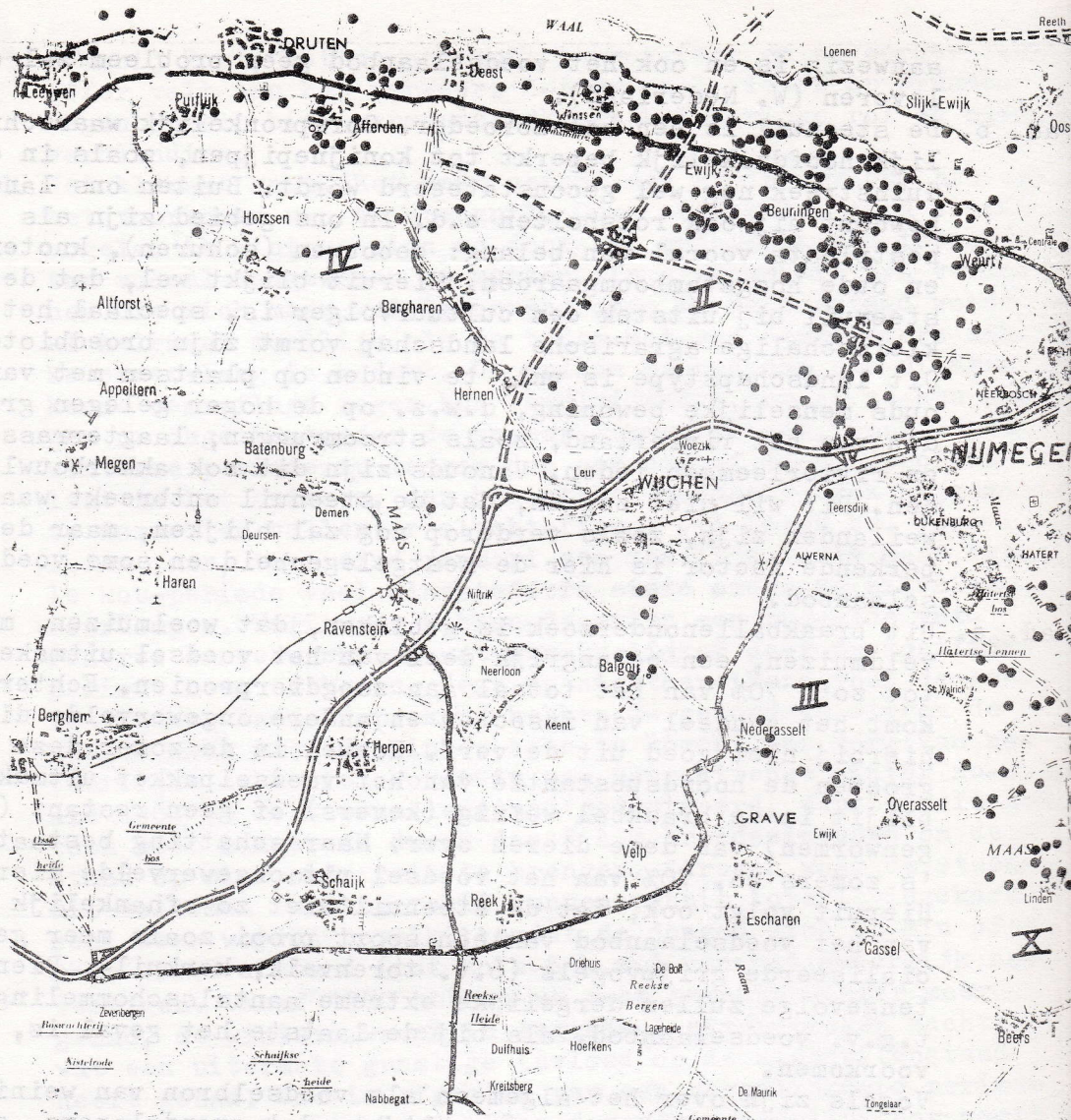
ad. a. De steenuil heeft een voorkeur voor open gebieden - niet te droog, niet te nat -, hiermee in verband staat zijn voorkomen ontbreken in bossen, waar zijn plaats door andere uilensoorten, die gedeeltelijk tot zijn natuurlijke vijanden gerekend kunnen worden, ingenomen wordt. Bij ons is hij vooral aanwezig op de jonge en oude rivierklei, verder op lössgronden en spaarzaam op dekzanden. Op de eigenlijke stuwwal, voor zover bebost en niet met een lösslaagje bedekt, ontbreekt hij. Dit gebied en het stadsgebied van Nijmegen zijn dan ook buiten beschouwing gelaten. Opvallend is, dat de steenuil veel minder voorkomt in veen- en zee-kleigebieden, alhoewel hier soms voldoende nestgelegenheid

aanwezig is en ook het voedselaanbod geen probleem zal opleveren (W. Nederland).

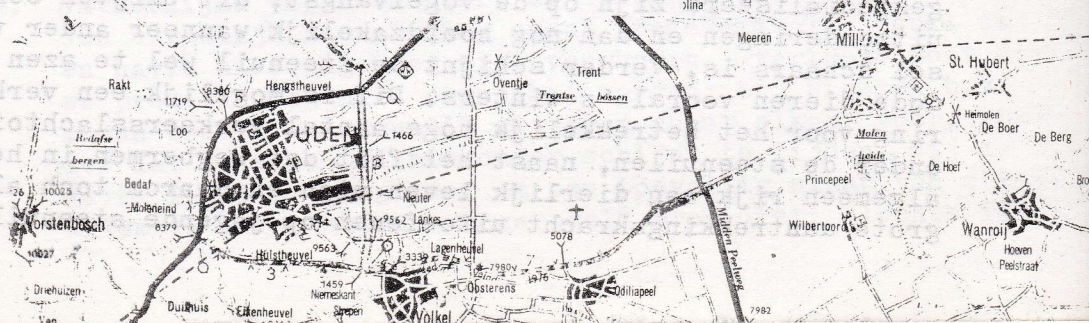
ad. b. De steenuil is een holenbroeder. Oorspronkelijk waarschijnlijk hoofdzakelijk beperkt tot konijnepijpen, zoals in de duinstreek nog wel geconstateerd wordt. Buiten ons land bewoont hij ook rotsholten e.d. In ons gebied zijn als nestplaats vooral van belang: gebouwen (schuren), knoten en oude hoogstamboomgaarden. Hieruit blijkt wel, dat de steenuil bij uitstek een cultuurvolger is, speciaal het kleinschalige agrarische landschap vormt zijn broedbiotoop. Dit landschapstype is vnl. te vinden op plaatsen met vanouds menselijke bewoning, d.w.z. op de hoger gelegen gronden van het rivierland, zoals stroomruggen, laagterrassen en rivierleemgebieden. Vanouds zijn dit ook akkerbouwlanden. Dit wil niet zeggen, dat de steenuil ontbreekt waar weilanden zijn, zoals verderop nog zal blijken, maar de beperkende factor is hier de nestgelegenheid en soms voedselaanbod.

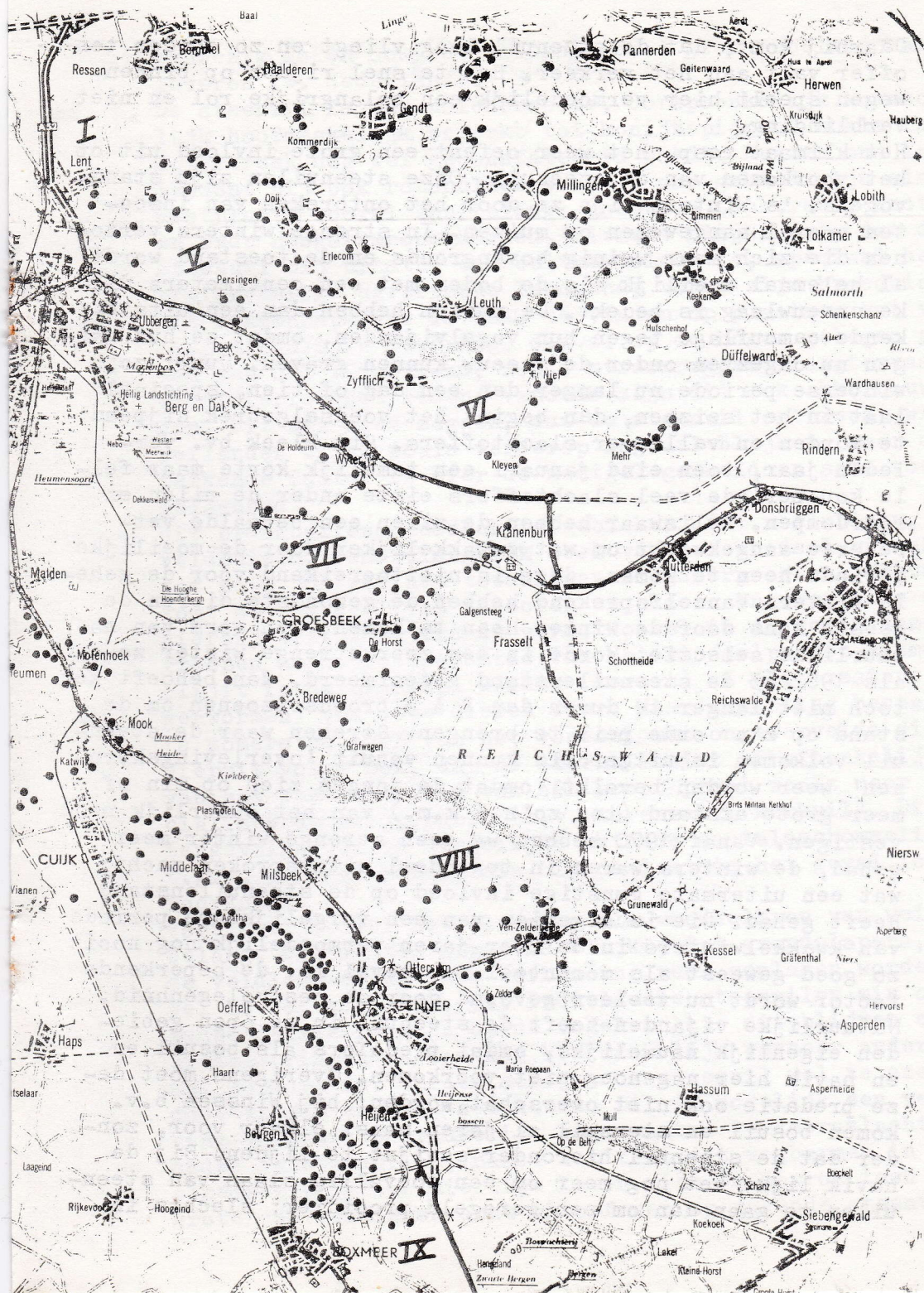
ad. c. Uit braakballenonderzoek is gebleken, dat woelmuizen, m.n. veldmuizen, een belangrijk deel van het voedsel uitmaken, tot zo'n 70% van het totaal aan zoogdierprooien. Echter komt het aandeel van insecten en andere ongewervelde dieren hierbij niet goed uit de verf. Hoewel in de zomer deze groepen de hoofds substantie van het voedselpakket uitmaken, blijft in de braakbal weinig (kevers) of geen restant (regenwormen) van deze dieren over. Naar schatting bestaat 's zomers ca. 70% van het voedsel uit ongewervelde dieren. Hieruit volgt ook, dat de steenuil niet zo afhankelijk is van het voedselaanbod van één soort prooi zoals meer gespecialiseerde grijpvogels (b.v. torenvalk, kerkuil). Dienengevolge zullen dergelijke extreme aantalsschommelingen t.g.v. voedselaanbod, als bij de laatste het geval is, niet voorkomen.

Vogels zijn over het algemeen als voedselbron van weinig belang. Uit duitse gegevens blijkt, dat grondslapers, zoals de veldleeuwerik, naar verhouding veel geslagen worden. Wel is het mogelijk, dat individuele steenuilen min of meer gespecialiseerd zijn op de vogelvangst; dit blijven echter uitzonderingen en dan nog hoofdzakelijk wanneer ander voedsel schaars is. Verder schijnt de steenuil wel te azen op dode dieren vooral 's winters. Dit is mogelijk een verklaring voor het betrekkelijk hoge aantal verkeersslachtoffers onder de steenuilen, naast het feit dat wegbermen in het algemeen rijk aan dierlijk leven zijn en daarom toch al een grote aantrekkingskracht uitoefenen op jagende steenuilen.

STEENUILEN-Verspreiding
in het werkgebied van
V.W.G. Rijk van Nijmegen

Daarbij komt, dat de steenuil laag vliegt en zo eerder ten offer valt aan het verkeer. Het te snel rijden op binnenwegen speelt hier vermoedelijk een belangrijke rol en niet verblindend.

- ad. d. Het klimaat resp. het weer oefent een grote invloed uit op het voorkomen van de steenuil. Onze steenuilen zijn standvogels. 's Winters zijn ze door het ontbreken van insecten vooral aangewezen op muizen. In strenge winters vertonen die zich maar weinig bovengronds en de toestand wordt al helemaal moeilijk als de bodem met een centimeters dikke sneeuwlaag is bedekt. De muizen hebben dan een uitstekende camouflage tegen hun vogelvijanden, omdat ze hun gangen nu ongezien onder de sneeuw kunnen graven. Duurt zo'n winterse periode nu langer dan een dag of tien, speciaal laat in het seizoen, dan begint het voedselgebrek nijpend te worden en vallen er slachtoffers. Dit bleek bv. verleden jaar, toen eind januari een tamelijk korte maar felle kou-periode veel slachtoffers eiste onder de uilen en roerdompen. Weliswaar hebben de uilen een bepaalde vetreserve aangekweekt om wat gemakkelijker door de moeilijke periode heen te komen, deze is niettoereikend voor de gehele winter. Vanzelfsprekend hebben de gezondste dieren de meeste kans door de winter heen te komen; een vorm van natuurlijke selectie. Wordt in een zeer strenge winter zo als 1962/63 de steenuilenstand gedecimeerd, dan behoeft het toch niet langer te duren dan 2 à 3 broedseizoenen om de stand op z'n oude peil te brengen. Streken waar de steenuil volkomen is uitgeroeid kunnen vanuit 'overlevingskernen' weer worden bevolkt, omdat de jongen zich op min of meer grote afstand (tot zo'n 5 k.m.) van het ouderlijk nest vestigen. Vanaf 1970 hebben we geen strenge winter meer gehad, de winters waren in tegendeel uitgesproken zacht; wat een uitermate gunstige invloed op de steenuilenstand heeft gehad. Die is afgezien van een vergelijkbare periode van kwakkelwinters in de 20er jaren vermoedelijk nog nooit zo goed geweest als momenteel het geval is; de beperkende factor wordt nu veeleer gevormd door de nestgelegenheid.
- ad. e. Natuurlijke vijanden heeft de steenuil in de open gebieden eigenlijk nauwelijks, omdat predators als bosuil en havik hier nagenoeg niet voorkomen. Overigens moet deze predatie ook niet overschat worden: bij Winssen b.v. komen bosuil en steenuil al jaren naast elkaar voor, zonder dat de steenuil hieronder schijnt te lijden. Bij de havik lijkt het nog meer om een toevallig slaan van steenuilen te gaan dan om een geregeld prooidier; slechts in

één geval was er sprake van een zekere specialisatie van een havik op de steenuil: een familie, bestaande uit oude en jonge vogels werd één voor één geslagen (med. G. Müskens).

Een veel grotere tol van de steenuil wordt geeist door de mens, direct zowel als indirect. Gelukkig is het oude bijgeloof, wat leidde tot het spijkeren van levende uilen aan schuurdeuren om ongeluk af te wenden, uitgestorven. Ook zijn de meeste boeren wel overtuigd van het nut van de steenuil. Toch zijn in onze omgeving nog recente gevallen bekend waarbij steenuilen werden geschoten. De invloed van landbouwvergiften is niet bekend maar speelt v.w.b. de steenuil waarschijnlijk een minder kwalijke rol dan bij soorten als buizerd, torenvalk en ransuil, doordat de steenuil minder afhankelijk is van knaagdieren. Over de rol van het verkeer is al gesproken; hoewel geen precieze berekening valt te maken van het percentage dat om het leven komt, valt op grond van bekende gegevens aan te nemen dat jaarlijks tot enkele tientallen steenuilen het slachtoffer wordt in ons gebied.

De indirecte bedreiging door de mens is echter een veel groter gevaar. Dit zal bij de behandeling der deelgebieden duidelijk tot uiting komen. Momenteel breekt de mens het landschap meer af dan dat hij het opbouwt en het eind hiervan is nog niet in zicht. Veel nestgelegenheid voor de steenuil gaat hierbij verloren en daarmee een levensvoorwaarde. Het is betreurenswaardig dat dezelfde mens die de oorzaak van de grote verspreiding van de steenuil in ons land is, nu de grootste bedreiging voor het voortbestaan van deze soort is.

Landschap en verspreiding.

Gewapend met de kennis van de levensvoorwaarden van de steenuil zullen we de actuele verspreiding van de soort in ons gebied nader bekijken. Allereerst de broedpaardichtheden voor de onderscheiden deelgebieden. Deze dichtheden zijn berekend aan de hand van de geschatte aanwezige broedparen, gedeeld door de gebiedsoppervlakten. Weliswaar komt hier een zekere speculatie bij kijken, toch lijkt dit wel verantwoord: de zo berekende hoogste dichtheden zijn juist afkomstig van die gebieden waarvan het aantal broedparen het best bekend zijn. De broedvogeldichtheid per 100 ha. wordt weergegeven als brd.

gebied	Gebiedsopp. (ha)	broedp.	brd.
Waal (noord)	: 4500	115	2,6
Rijk van Nijmegen-NW	: 6400	190	3,0
Rijk van Nijmegen-ZW	: 7200	165	2,3
Maas & Waal (Oost)	: 6000	125	2,1
Ooy	: 4200	105	2,5
Duffelt	: 6100	90	1,3
Bekken van Groesbeek	: 2600	65	2,5
Kop van Limburg	: 3700	70	1,9
Maasheggen	: 1900	130	6,2
Maaskant (NBr.)	: 4700	110	2,3

Allereerst valt op, dar deze dichtheden hoog zijn te noemen, met uitzondering van de stuwwal (zie kaart). Ten tweede, dat geen enkel gebied maar bij benadering de broedparendichtheid van het Maasheggengebied kan evenaren. De verklaring hiervoor is, dat in het laatste gebied het voedselaanbod zeer gunstig is. Dit is nog een uitvloeisel van de tot voor kort niet intensieve beweiding - d.w.z. niet volgens de 'moderne inzichten' benut -; meestal dienden de weiden als hooiland. Dit werkte veel variatie in de hand, nog versterkt door de aanwezigheid van in totaal tientallen kilometers lange meidoornhagen. Voldoende nestgelegenheid is ook aanwezig doordat, aangeplant dan wel spontaan gegroeid, vele essen in deze hagen voorkomen. De essen benevens enkele andere loofboomsoorten werden door de boeren periodiek geknot om in hun behoefte aan geriefhout te voorzien. Zo ontstond een voor de steenuil ideale combinatie van voedselrijkdom (kwalitatief en kwantitatief) en een overvloed aan nestgelegenheid. Hoe belangrijk de rol van de hagen wel is, wordt duidelijk als we het Maasheggengebied verder gaan opdelen en de gemiddelde haaglengte, uitgedrukt in km/100 ha voor elk van deze deelgebieden gaan vergelijken met de broedpaardichtheid van de steenuil.

Maasheggengebieden	opp.(ha)	broedp.	brd	haagdichth.
1. Meerkampen (Oeff.weiden):	500	57	11,4	10 km.
2. Boxmeerse weiden	: 520	34	6,5	11,9 "
3. Driessen (Middelaar)	: 440	22	5,0	6,8 "
4. Maaskamp (Gennep)	: 190	2	1,1	3,7 "
5. Heyense Waarden	: 260	16	6,2	6,1 "

De twee eerstgenoemde gebieden liggen aan de Brabantse kant van de Maas tussen Cuyk en Boxmeer. De kavelgrootte was hier in vroeger dagen reeds kleiner dan aan de Limburgse zijde en omdat de hagen oorspronkelijk geplant zijn als perceelscheidingen en tot voor kort nog goed onderhouden werden is de haagdichtheid in de brabantse waarden aanzienlijk groter.

Het verband tussen de dichtheden van steenuil en hagen is evident maar dient tevens te worden gekoppeld aan de aanwezige nestgelegenheid d.w.z. aan de aanwezige knotessen. In de Meerkampen c.a. zijn aanzienlijk meer knoten gespaard gebleven dan in de Boxmeerse Weiden, wat het grote verschil in broedpaardichtheden verklaart. In de Boxmeerse Weiden is de degeneratie van de hagen veel verder voortgeschreden, speciaal de laatste jaren. Zodoende valt ook te verklaren dat, hoewel de hagen er veel minder 1-aaneengesloten zijn, de broedpaardichtheden van de Driessen en de Heyense Waarden die van de Boxmeerse Weiden bijna evenaren. Het valt te vrezen, dat de aftakeling van de meidoornhagen nog in versneld tempo zal doorgaan, dat ondanks de plicht van de eigenaren de hagen te onderhouden. Vooral ten aanzien van de Boxmeerse Waarden zijn de vooruitzichten somber, omdat diverse, het landschap ernstig aantastende ingrepen op stapel staan, zoals een ruilverkaveling, de Maasbochtverlegging, een nieuwe oeververbinding en recreatie- en bouwplannen. Andere nestgelegenheid dan in deze knoten is er in het gebied nauwelijks: enkele paren huizen in boomgaarden langs de dijkvoet. Ook jagen enkele paartjes in de uiterwaarden die binnendijks nestelen. (m.n. bij Oeffelt).

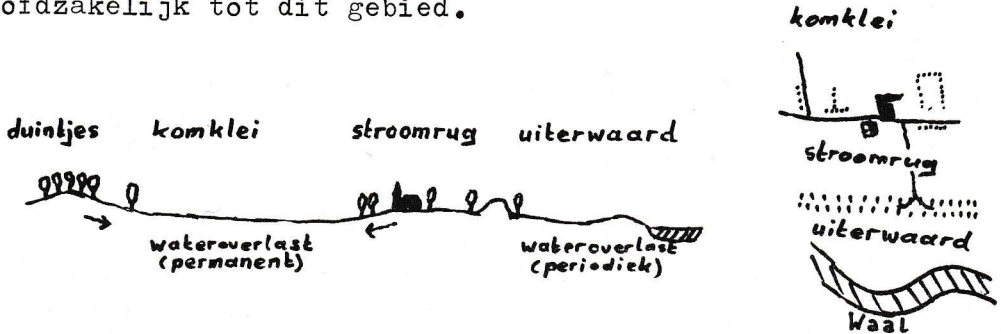
Binnen de uiterwaarden is de verdeling ook niet gelijkmatig, de meeste uilen bewonen een middenstrook (evenwijdig lopend aan de Maas); de wat hogere oeverwal en de rug langs de dijkvoet herbergen minder uilen omdat de hagen hier spaarzamer zijn. Plaatselijk komen dichtheden van 17 paar/100 ha voor (Koude Oord-Meerkampen). Dergelijke dichtheden worden althans op deze schaal nergens anders bereikt.

Het hoofdgebied met de naasthoogste broedvogeldichtheid (brd), het noord-westelijk deel van het Rijk van Nijmegen is in landschappelijk opzicht veel heterogener dan het Maasheggengebied. Het is daarom zinvol hier een onderverdeling te maken op grond van geomorfologische karakteristieken.

Rijk van Nijmegen-NW.	broedparen	brd
a. uiterwaarden	: 8	1,3
b. stroomrug	: 95	6,5
c. komkleigebied (jonge rivierklei):	44	1,6
d. rivierleemzône (oude rivierklei):	38	3,8

Nu blijkt dus, dat de brd van de stroomrug die van de Maasheggen benadert. De stroomrug vormt, afgezien van de rivierduintjes, het hoogste deel van het rivierenlandschap. De hier tijdens overstromingen afgezette klei is grover en gemengd met zand en daardoor lichter van structuur dan de klei van de binnengebieden, waar in stagnerend water het fijnste materiaal kon be-

zinken. Dit laatste klonk bij uitdroging sterk in en ook de waterdoorlaatbaarheid is gering, zodat veel wateroverlast ontstond. Dit weer belette de mens er te gaan wonen; deze zware kleigronden konden slechts als wei- en hooilanden dienst doen. Bewoning en akkerbouw konden slechts plaats hebben op de stroomrug en daarmee beperkte de nestgelegenheid voor de steenuil zich ook hoofdzakelijk tot dit gebied.

De uiterwaarden liggen eveneens relatief hoog maar komen ook niet voor bewoning e.d. in aanmerking, vanwege de periodieke overstrooming door de Waal. Hagen zoals in de Maas uiterwaarden ontwikkelen zich er niet. De meeste broedparen van de steenuil komen dan ook langs de bandijk voor, waar aan de dijkvoet rijen knotwilgen werden aangeplant. Vooral bij Winssen zijn ze nog bewaard gebleven. Verder huizen nog enkele paartjes in de steenfabrieken. De komgronden zijn met de recente ruilverkaveling sterk ontwaterd, hierdoor blijven ze nu ook 's winters droog. Verschillende nieuwe boerderijen zijn er nu ontstaan. Ook is het gebied sterk ontsloten door verkavelingswegen. Tot toename van de steenuil heeft dit alles niet geleid, aangezien e.e.a. niet gepaard is gegaan met een verbeterde nestgelegenheid. Een proef van de VWG met nestkasten had althans in het eerste jaar geen succes, vermoedelijk omdat de omgeving van de nieuwe boerderijen veel te onrustig is en te weinig dekking biedt. Af te wachten valt, hoe dit zich in de komende jaren zal ontwikkelen. Slechts langs de wateringen en in de overgangszone met de stroomrug zijn knoten aanwezig.

Tenslotte het oude rivierkleigebied, gelegen in het oosten (ten O. van de lijn Weurt-Neerbosch-Woezik); dit is een overgangsg gebied naar de heuvelrug, hoger gelegen dan de komgronden en met een betere waterhuishouding. Vandaar dat dit gebied uiterlijk wel overeenkomt met de stroomruggronden en een aanzienlijke concentratie steenuilen herbergt. Een groot deel van dit landelijke gebied is inmiddels verloren gegaan door de recente uitbreiding van Nijmegen naar het ZW (Lindenholt), de aanleg van wegen en de uitbreiding van het industriegebied bezuiden Weurt.

De steenuilenstand is dan ook sinds de inventarisatie met zeker 20% teruggelopen en zal na voltooiing van al deze werken nog niet de helft van het oorspronkelijke aantal bedragen. Van 192 paar steenuilen in dit gebied is de soort nestplaats bekend:

Nestgelegenheid Rijk van Nijmegen-NW.	aantal paren	%
a. knoten (wilgen, populieren)	: 82	42
b. hoogstamboomgaarden (kersen, appels):	80	42
c. gebouwen (schuren, steenfabrieken)	: 30	16

Het aandeel van de hoogstamboomgaarden hierin zal vermoedelijk nog verder teruglopen, omdat ze niet meer rendabel zijn voor de moderne fruitteelt. Na de jaren '50 is de oppervlakte, beplant met dit soort boomgaarden sterk ingekrompen ten voordele van de laagstam-(spillen)boomgaarden. Alleen de kersenbongerden bleven bestaan. De laatste 10 jaar is de klad in de fruitteelt gekomen, honderden ha. werden gerooid, zodat momenteel nog maar weinig hoogstam - ideaal voor hollenbroeders - rest. Een alternatieve nestgelegenheid voor de aldus verdreven uilen is er helaas niet, het gebied zit 'vol', daarbij komt, dat oude schuren opgeruimd dan wel vernieuwd en dichtgemaakt worden en de knotwilgen in alarmerend tempo worden vernield. Toch vormen de knoten de enig mogelijke oplossing voor het huisvestingsprobleem.

Overige gebieden.

Het 3de volledig geïntariseerde gebied, de Ooypolder, vertoont een analoog beeld als het Rijk van Nijmegen-NW.; zij het, dat de dichtheden aanmerkelijk lager liggen. Dit geldt vooral voor de stroomrug. Echter ten tijde van de inventarisatie was het leeuwendeel van de boomgaarden al opgeruimd en ook veel hagen sneuvelden bij een verkaveling van het gebied. Verder is er in de Ooy veel klei geticheld, ook binnendijs. De ontstane moerasgebieden vormen voor de steenuil geen gunstige biotoop.

Overeenkomstige dichtheden op de stroomrug vinden we in de Duffelt. Grote delen van het komkleigebied, wat een groot deel van de totale oppervlakte van de Duffelt beslaat, zijn ongeschikt voor de steenuil. Slechts de oude opduikingen hierin - restanten van een oevertwal op het laagterras -, waarop de oude boerendorpen gelegen zijn, vormen een gunstig broedbiotoop doordat hier hoogstamboomgaarden en vele knotwilgen aanwezig zijn: zo is het typische, eilandachtige verspreidingspatroon van de steenuil aldaar ontstaan (zie b.v. Niel en Mehr).

In het bekken van Groesbeek en de kop van Limburg komen de meeste steenuilen voor in hoogstamboomgaarden. Knoten zijn hier

schaars, vermoedelijk omdat deze gebieden vrij laat zijn ontgonnen. Oorspronkelijk waren er uitgestrekte heide- en moerasgebieden. Omstreeks 1950 werden de laatste moerassen drooggelegd (Koningsvennen). Knoten werden niet meer aangeplant: ze hadden hun economisch nut inmiddels verloren.

Van het zuidelijke gebied, bestaande uit de Kop van Limburg en de Maasheggen, is de nestplaatskeuze bekend van 197 paren:

nestgelegenheid zuidelijk gebied	aantal paren	%
a. knoten (essen, eiken) :	123	62
b. hoogstamboomgaarden :	64	33
c. gebouwen :	10	5

Voor wat betreft de Maasheggen: de knotessen en -eiken zijn hier verreweg het belangrijkste als nestplaats, slechts 14 paar (11%) broedt niet in knoten: 12 paar in boomgaarden, de overige 2 in gebouwen. In de Kop van Limburg is dit beeld omgekeerd: ruim 2/3 van het aantal steenuilen broedt hier in hoogstambomgaarden.

De brabantse Maaskant kent nog een concentratie van steenuilen ten W. van Cuyk. Gedeeltelijk zijn de perceelscheidingen hier nog intact. Ook oude boomgaarden zijn nog wel aanwezig. Echter de op stapel staande ruilverkaveling, de uitvoering van rijksweg 73, de ontgrondingen tussen Gassel en Linden vormen ernstige bedreigingen voor de landschappelijke waarde van dit gebied.

De verspreiding van de steenuil in het Land van Maas en Waal en het ZW. deel van het Rijk van Nijmegen komt vrijwel overeen met die van het Rijk van Nijmegen-NW. Het beeld wordt gecompliceerd door de rivierduintjes die midden door het gebied lopen van Heumen tot Horssen. Deze werden door hun hoge ligging al vroeg bewoond en gedeeltelijk ontgonnen. In de hier voorkomende boomgaarden broeden vele steenuilen (op de kaart zijn ze lang niet alle vermeld). De dichtheid van steenuilen langs de Maas is minder uitgesproken dan langs de Waal, vermoedelijk verband houdend met een minder dichte bewoning: de stroomrug is niet zo goed ontwikkeld en de Maas, vóór hij gekanaliseerd werd, een wispelturige rivier. De uitgevoerde ruilverkaveling is m.n. bij Batenburg en Niftrik erg rigoureuus geweest.

Samenvatting en conclusie.

De steenuilenstand in ons gebied, het Rijk van Nijmegen met naaste omgeving, is bijzonder goed te noemen. Eén van de beste van ons land. Concentratie-punten op de stroomrug van de Waal en het laagterras van de Maas (Maasheggengebied) met dichtheden van 15 tot meer dan 20 broedparen per 100 ha. zijn geen uitzondering. Dit is vooral te danken aan een rijk en gevarieerd voedselaanbod, een bijzonder goede nestgelegenheid en een langdurige periode van gunstig weer met vanaf 1970 geen strenge winters meer. De verwachting is, dat de steenuilenstand zijn maximum heeft bereikt en afgezien van weersinvloeden in de nabije toe-

komst door een toenemend gebrek aan goede nestgelegenheid zal teruglopen. Voor die nest-gelegenheid zijn de knobomen van toenemend en mogelijk overheersend belang, daar van andersoortige broedplaatsen de hoogstamboomgaarden grotendeels al verdwenen zijn doordat ze niet meer voldoen aan de eisen die de moderne economie stelt. Om deze reden vindt er ook geen nieuwe aanplant plaats. Slechts kersenbongerden houden nog iets langer stand vanwege hun kostbaarheid. Gebouwen maken nu reeds een gering percentage uit van het totaal aan steenuilnestplaatsen; ze zijn in elk geval alleen niet in staat een zo omvangrijke steenuilpopulatie als momenteel aanwezig is in stand te houden. Echter: knobomen worden, omdat ze alleen nog een landschappelijke functie hebben, zwaar bedreigd; ruw geschat verdwijnen een 100tal per jaar uit ons gebied, omdat ze niet onderhouden zijn of, meer nog, doordat ze omgezaagd worden. Gelukkig zijn er milieugroepen, die op vrijwillige basis in het winterhalfjaar bomen knotten, toereikend is dit echter niet. Om landschappelijke en biologische redenen is het daarom van belang, dat van overheidswege meer aandacht wordt besteed aan het in stand houden van deze karakteristieke bomen door b.v.:

- de bescherming van alle knoten (en meidoornhagen) bij de wet te regelen, zodanig, dat op overtredingen afdoende kan worden gereageerd.
- het beschikbaar stellen van fondsen, waaruit het noodzakelijke onderhoud bekostigd kan worden en waardoor het mogelijk wordt een aantal beroepsmensen aan te trekken, die voor onderhoud en controle moeten zorgen. Daarnaast moet hulp van vrijwilligers gestimuleerd worden.
- het in kaart brengen van alle knobomen en veldhagen; dit zou door genoemde beroepsmensen kunnen gebeuren.
- uitbreiding van de bevoegdheid van milieu-politie e.d. om overtredingen te kunnen tegengaan. Dergelijke bevoegdheden zouden ook aan te stellen beroepskrachten dienen te bezitten.
- het voor boeren en anderen aantrekkelijk maken knobomen en meidoornhagen te planten.

Literatuur:

- div. auteurs
- heemkundekring "De Duffelt" - de Duffelt
- Sparks, J. & T. Soper - uilen
- Visser D. - broedvogelverslag Rijk van Nijmegen-N. - 1976
- broedvogelinventarisatie Kop van Limburg 1977
- VWG Noord Holland-Noord - broedvogels van Noord Holland-Noord 1971
- Warren H. - nachtvogels

De Zwarte Sterns vlottend.....

De Zwarte Stern is één van onze broedvogels, die het niet naar den vleze gaat. Van jaar tot jaar neemt het aantal broedparen af. Uit de "Avifauna van Midden-Nederland" b.v. zijn de volgende to-taalcijfers te halen met betrekking tot een drietal belangrijke broedplaatsen:

ca. 1939: 255 paar; ca. 1943: 177 paar; ca. 1956: \pm 55 paar;
ca. 1966: \pm 30 paar en 1970: 62 paar.

Het lijkt er dus op dat 1970 weer een toename te zien geeft, echter schijn bedriegt, want één der drie gebieden (Kortenhoeve) was inmiddels van de lijst der broedkolonies verdwenen en met een tweede (Kinderdijk) was iets bijzonders aan de hand waarover verder meer. Ook moet er rekening worden gehouden met het feit dat 1970 het inventarisatiejaar was, waarbij men mag aannemen, dat er toen vollediger is geteld dan in voorgaande jaren. Van een aantal andere broedkolonies waar een minder volledige jaarreeks van broedresultaten voorhanden is, wordt toch wel duidelijk, dat de achteruitgang in dezelfde orde van grootte ligt als bij voornoemde gebieden. Ter completering van het negatieve beeld wordt een indrukwekkende lijst van gebieden genoemd, waar de zwarte stern óf reeds als broedvogel is verdwenen óf waar hij zodanig in aantal is achteruitgegaan dat van een verdwijnend broedgebied mag worden gesproken.

Dichter bij huis hebben we van de Ooypolder de volgende gegevens: 1968 72 paar; 1969: 53 paar; beide jaren zonder de Millingerwaard en met de aantekening van de inventariseurs dat 1ste in voorgaande jaren de aantallen "beduidend" hoger lagen (1976: 16 paar) en 2de dit laatste getal beslist te "mooi" is als we naar de broedresultaten kijken: in het rampjaar 1976 is er nl. naar alle waarschijnlijkheid geen jong groot gekomen. Dit kan op het conto van de extreme droogte en de daarmee samenhangende lage waterstanden geschreven worden, waardoor de broedplaatsen droogvielen en daardoor bereikbaar voor grondrovers, maar ook - en dat is spijtiger - voor Homo sapiens (nu ja sapiens?), waaronder bepaalde exemplaren van de variëteit "biologicus" en dat is wel uitermate betreurenswaardig gezien de gevolgen. De gevolgen waren nl. dat de zwarte sterns om de haverklap werden gestoord, speciaal in de Oude Waal, maar ze bleven met roerende vasthoudendheid nieuwe nestelpogingen doen.

Nu vormen de plassen in de uiterwaarden - gedeeltelijk geldt dat ook voor wielen en tichelgaten binnendijks die d.m.v. kwel in verbinding staan met het waterpeil in de rivieren - een uiterst

kritisch milieu. Afhankelijk van de waterrijkdom hebben de broedsels meer of minder kans van slagen. Behalve te lage waterstanden is ook een te hoge waterstand ongunstig, omdat dan te weinig drijftillen - welke bij uitstek de broedgelegenheid voor de sterns vormen - voorradig zijn. In de loop van het voorjaar zakt het rivierwater normaliter fors: met ca. 1 meter, zodat een aanvankelijk gunstige plek uiteindelijk ongunstig blijkt te zijn, omdat de meeste tichelgaten en oude rivierlopen zo ondiep zijn dat ze dan droogvallen. Diepere plassen, zoals recente ontgrondingen of doorbraakkolken hebben over het algemeen te weinig begroeiing en te veel golfslag. Drijftillen ontbreken: logisch, want die horen bij een bepaalde verlandingsfase.

Echter, en nu komen we bij de kern van ons verhaal, wat niet van nature aanwezig is kan gemaakt worden. In de aanvang werd Kinderdijk als een bijzonder geval genoemd, daar heeft men nl. in enkele jaren tijds door het scheppen van een kunstmatige nestgelegenheid een sterke sternkolonie weten op te bouwen. Ook elders heeft men wel iets dergelijks gedaan, soms wel, soms niet met succes.

Vanwege de slechte broedresultaten m.n. van het afgelopen jaar, besloten we in ons gebied ook een experiment met kunst-drijftillen uit te voeren. Aanvankelijk dacht ik zelf hierbij aan de Vilt bij Beugen, een zeer oude, dode rivierarm waar in vroeger jaren inderdaad een zwarte sternkolonie gehuisd moet hebben. Echter dit plan bleek niet haalbaar wegens het ontbreken van beschikbare hulp en wegens gemeentelijke formaliteiten. Daarom werd de Ooy uitgekozen en niet zonder resultaat! Op Zaterdag 14 mei werden m.b.v. een houten raam waarop gaas werd gespijkerd 9 vlotjes in elkaar gefabrieerd en op een gunstige plaats in de Groenlanden te water gelaten en verankerd. Nog voor dat we goed en wel weer op het droge stonden vlogen de eerste zwarte sterns, druk roepend, boven de vlotjes. Dit sterkte ons enthousiamse aanzienlijk, zodat we in de daarop volgende week ook ander plaatsen, bekend als ex-broedplaatsen van zwarte sterns, met vlotjes gingen beleggen. Gedeeltelijk gebruikten we hiervoor pasklaar liggende steenplankjes van een opgeheven steenfabriek. Door 2 ervan op een bepaalde manier aan elkaar te verbinden verkregen we een stevig vlot en toch niet te hoogliggend dus te droog.

Op de tweede plek, ook in de Groenlanden, was het succes mogelijk nog groter: een paartje sterns, blijkbaar opweg naar de andere vlotjes, ging meteen de draagkracht van 't bouwsel beproeven en het al gevormde nest schikken. Maar omdat ik nog niet eens klaar was met de verankering moest ik ze weer verdrijven. Wat eerst onder veel misbaar van de sterns (alsof ze al da-

genlang zaten te broeden) gelukte. Nog tweemaal kwamen ze terug om te zien of de indringer inmiddels het veld had geruimd, maar toen dat nog niet het geval bleek te zijn bleven ze die verdere avond weg. Dat was in 't geheel niet erg, want een paar dagen later zaten al vier paar vast op het nest en na precies een week was dit aantal al gestegen tot 10 paar (op 7 vlotjes). Ook werden nog een aantal vlotjes gelegd in de Kekerdome Waard en in de Ooysche Graaf, waar eveneens vrijwel meteen sterntjes waren te zien. Totaal zijn er nu 30 vlotjes gelegd, waarop binnen 1 week al 12 paar zwarte sterns nestelden. Ter vergelijking breng ik U nog eens het totaal aantal paartjes van vorig jaar in herinnering: 16.

Wat kan er tot dit toch wel onverwachte onmiddellijke succes toe bijgedragen hebben? M.i. ondermeer het volgende:

- de waterstand dit jaar is hoog, zelfs zo hoog, dat de oude nestelplaatsen van verleden jaar onder water liggen. Op zichzelf is dat geen ramp, want sterns wisselen veel van broedplaats, maar dit kan leiden tot broedvertraging en keuze van ongunstige nestelplaatsen (te snel weer droogvallend b.v.).

- Het feit, dat de vlotjes onmiddellijk werden bezet wijst erop, dat de broeddrang groot was; blijkbaar was het nog juist op tijd om de sterns te lokken. Op één plaats (Kekerdome Waard) hadden de sterns zelf al een plek uitgezocht tussen dichte begroeiing. Toch kunnen de vlotjes ook niet te vroeg gelegd worden i.v.m. de meerkoeten, die als concurrent van de sterns kunnen gaan optreden.

- de keuze van de verankeringsplaatsen aansluitend op oude kolonieplaatsen of plaatsen waar de sterns nog regelmatig worden gezien, zoveel mogelijk tegen wind en golven beschut.

- het gebruikte materiaal. Hoewel we geen ervaring met dit werk hadden en ook niet beschikten over voorbeelden behalve van de sterns zelf. Deze kiezen b.v. een drijvende wortelstok van een waterlelie als nestplaats, welke ze dan met enig rottend plantenmateriaal "afwerken". Op sommige plaatsen moesten we ons behelpen met drijvend rietafval wat minder gunstig is, omdat riet te licht is en de vlotjes daarom te hoog moeten worden opgetast om ze diep genoeg in het water te krijgen. Zwarte sterns houden nu eenmaal van een "natte voet".

Werkwijze

Op plaatsen met voldoende plantenafval blijken de compacte houten ^{/vlotje} uitstekend te voldoen. Door de grootte (ca. 120x70 cm.) heeft meer dan één sternpaartje gelegenheid tot broeden. De gazen ramen zijn geschikter voor plaatsen met weinig plantenmateriaal, de draagkracht is veel geringer, daarom moet het raamwerk niet

te licht worden gemaakt. Als gaas gebruikten we resten zgn. nert-sengaas wat niet grofmazig is. I.v.m. de mogelijkheid van letsel bevestigden we het gaas aan de onderzijde en zorgden ervoor, dat scherpe spijkers e.d. werden weggewerkt. De oppervlakte van de gazen vlotjes bedraagt gemiddeld 1 M2. De vlotjes timmerden we op het droge in elkaar, ook bevestigden we de verankeringsstouwen (nog een zwak punt want touw verrot na verloop van tijd). 3 tot 4 vlotjes verbonden we met elkaar tot een sleep, ook de verankeringsstenen werden bevestigd. Op de ankerplaats zelf werkten we de vlotjes af met plantenresten en plaatsten 2 rijen vlotjes zodanig tegenover elkaar dat de stenen aan de buitenkant konden worden gedropt. Onderling verbonden we de rijen ook. Hierbij is nog een zeer geringe opwaartse beweging mogelijk, maar de vlotjes kunnen wel vrij zakken met de normale val van het water mee. Aan de uiteinden van de rij vlotjes bevestigden we meestal een dwarsliggend extra vlot of een verankeringsmet zware stenen. Waar mogelijk zochten we het diepste punt van de plas uit. De minimum diepte bedraagt ongeveer 75 cm. Aangezien de zwarte sterns veel tijdswinst boeken t.a.v. nestplaatkeuze en nestbouw valt te verwachten, dat 75 cm. waterstand voldoende is voor de duur van het broeden. Blijkt m.b.t. deze vlotjes het instandhouden of zelfs uitbreiding van een populatie zwarte sterns mogelijk in de Ooy, dan zullen we volgend jaar deze proef zeker voortzetten en indien mogelijk (hulpkrachten!!) uitbreiden tot andere potentieel goede gebieden zoals de Gendse Waarden of toch nog de Vilt.

Rest mij nog de mensen, die in steeds wisselende samenstelling hebben meegeholpen, t.w. Olaf van Hoorn, Wim Schurink, Ben Braster, Dick Visser, Jan de Vrieze en Carel ten Ham namens de sterns hartelijk te danken. Datzelfde geldt voor Staatsbosbeheer voor verstrekking van materialen en toestemming.

p.s. literatuur

1. C. en R. Reijnen: inventarisatierapport Ooy (West. deel) '68/'69.
2. gegevens broedvogelinventarisaties van de V.W.G. Grote Rivieren en V.W.G. Nijmegen over 1976.

Bij het ter perse gaan blijkt de sternstand zich nog aanzienlijk te hebben uitgebreid: in de Ooyse Graaf zijn de 7 vlotjes door 9 paar zwarte sterns bevolkt, daarnaast is er nog een kolonietje van 2 paar elders in dit gebied. In de Kekerdome Waard waren we net te laat: daar had zich al een kolonietje van 5 paar genesteld. In de oevervegetatie van de strang. Totaal zeker 26 paar in de Ooypolder.

* * * WITVLEUGELSTERN * * *

Op woensdag 18 mei ontdekte Olaf v. Hoorn boven de Oude Waal (Ooy) twee afwijkend gekleurde sterns temidden van een groep Zwarte Sterns. Ze hadden een witte stuit i.p.v. een donkergrijze en de vleugelboeg was eveneens wit, terwijl de onderzijde van de vleugels een zwart-wit patroon vertoonde; duidelijk stak de roetzwarte borst hierbij af. Nu had Olaf deze, ongetwijfeld Witvleugelsterns, al twee keer eerder in de Ooy gezien, nl. in 1972 (2 ex.) en in 1974 (1 ex.), zodat de herkenning weinig problemen opleverde.

Onafhankelijk van Olaf zagen Frans Hofman en Rens Bitterling de volgende dag eveneens een exemplaar boven de Oude Waal, echter deze was niet zo mooi wit gekleurd en was blijkbaar een derde exemplaar. Iets wat bevestigd werd toen ikzelf deze Stern op 21 mei zag, terwijl we later op de dag twee exemplaren zagen fourageren boven de Bisonbaai.

Frappant was het verschil in tekening en kleur tussen de drie vogels; ze waren gemakkelijk individueel herkenbaar, terwijl toch volgens de geraadpleegde boeken het volwassen exemplaren waren. Vooral één van de boven de Bisonbaai geziene exemplaren was bijzonder fraai witgekleurd, hetgeen de determinatie erg gemakkelijk maakte. Inmiddels meldde mevr. Reynders dat ze één exemplaar in het gezelschap van twee Zwarte Sterns had gezien boven de Heyense Plasjes bij Gennep op 23 mei; de volgende dag bleken de Sterns echter alweer verdwenen te zijn. Ook in Flevoland zijn waarnemingen van Witvleugelsterns gedaan.

Inmiddels zijn de Witvleugelsterns vermoedelijk weer doorgetrokken omdat er uit de Ooy geen waarnemingen meer worden gemeld (eind mei).

d.v.

Met de NACHTEGAAL gaat het goed

. *maar hoe zit het met zijn BIOTOOP?*

Er wordt al jaren lang de verzuchting gehoord, dat het met de nachtegaal zo slecht gesteld is. "Vroeger", zo heet het dan, "hoorde je hem overal, zelfs in de dorpen kon je volop genieten van de zang en was de nachtegaal algemeen bekend". Nu zal dit in het raam van de meer voorkomende verheerlijking van het zo voorbijge verleden wel een pietsje te rooskleurig zijn voorgesteld. Een (grote) kern van waarheid zit er toch wel in. Maar uit de inventarisatiegegevens over de laatste jaren springt juist de sterke toename van de nachtegaal naar voren; hoe valt dit nu te rijmen?

De oplossing is vrij simpel: kwam de nachtegaal vroeger meer verspreid voor over 't hele gebied, nu concentreert hij zich vnl. in enkele 'bolwerken', waar de broedpaardichtheid dan ook erg hoog kan oplopen. Enkele cijfers kunnen dit misschien illustreren:

Personnenbos	:	1973: 4, 1974: 5, 1975: 5, 1977: \gg 5 paar.
Groenlanden	:	1969: 2, 1973: 8, 1975: 5, 1976: 8-9, 1977: \pm 10 paar.
Millingerkleigaten	:	1976: 4, 1977: 4 paar.
Hatertse Broek	:	1968: 6, 1977: 5 paar.
Bruuk	:	1971: 26, 1975: 13, 1976: 20, 1977: \gg 21 paar.
Vilt	:	1975: 16, 1976: 19, 1977: \gg 18 paar.
Gassel & Tongelaar	:	1977: 20-25 paar.
Zelderse Driesen	:	1965: 10, 1975: 4 paar.

Naast deze bolwerken nog wat kleinere concentraties zoals:

Staartjeswaard	:	1972: 1, 1974: 2 paar.
Oosterhoutse bos	:	1963: 1, 1973: 0, 1977: \pm 3 paar.
St. Jansberg	:	1971: 2, 1975: 4, 1976: 3 paar.
Erpenwaai	:	1967: 1, 1968: 3, 1977: 1 paar.

Buiten deze plaatsen valt de nachtegaal maar weinig te beluisteren; op verschillende plaatsen waar hij tot voor kort aanwezig was is de nachtegaal verdwenen, dit o.a. in Gennep, Plas-molen, Molenhoek, Cuyk. Op andere plaatsen zoals Beuningen verdween de nachtegaal al eerder. Veelzeggend is de achteruitgang in de Elshof: 1967 (J. Grotenhuis): 6 paar; 1968 (H. de Bruin): 6 paar; 1977: 0 paar. Hier heeft men ten behoeve van de recreatie asfaltwegen door het bos aangelegd en heeft men de ondergroei

radicaal verwijderd. Blijkbaar moet koste wat het kost verhinderd worden dat de moderne mens tot een rechtstreekse confrontatie met de spontaniteit van de natuur komt en moet hem deze verwilderende aanblik door de kunstgrepen van planologen en andere landschaps'inrichters' bespaard blijven. Een gebied dat nog aan de aandacht van deze lieden is ontsnapt, hoewel niet meer voor lang, is de Oostkanaaldijk langs het MaasWaalkanaal. In 1968 werden hier door H. de Bruyn 11 zingende nachtegalen geteld, in 1972 (Reynen) 4 paar, in 1976 hoorde ik er nog 4 en dit jaar was het aantal weer gestegen tot 7 (H. de Bruyn en D. Visser). Een verklaring voor de geschetste tegenstrijdige ontwikkelingen laat zich licht raden aan de hand van het specifieke broedbiotoop van de nachtegaal. Dit bestaat uit bosjes met een sterk ontwikkelde, dichte struiklaag of waarin zich een weelderige kruidenvegetatie kan ontwikkelen van m.n. brandnetels en look zonder look. In de heretuinen van de dorpsnotabelen was dit soort biotoop meestal ruimschoots aanwezig, vermoedelijk omdat men toen landschappelijk schoon anders interpreteerde dan nu. Daarnaast waren er de vele 'verloren' hoekjes, vooral langs wegen.

Echter, in onze vooruitstrevende tijd is een brandnetel of een rommelhoek (het woord alleen al) een doorn in het oog, een ergerlijk blijk van verwaarlozing, wat ten spoedigste met een overmacht aan mechanische en chemische middelen bestreden dient te worden. Er voor in de plaats kregen we het nette, maar o zo steriele grasgazon en de uitbundig bloeiende, maar broedarme uitheemse struiken.

Intussen is het broedklimaat voor de nachtegaal blijkbaar gunstig: warme zomers, waardoor veel insecten: voldoende reden voor een expansie. Echter voor die expansie zijn de nachtegalen aangewezen op de al dan niet officiële natuurreservaten, omdat daarbuiten op een incidentele uitzondering na, zoals langs het MaasWaalkanaal geen goed broedbiotoop meer aanwezig is. Hiermee valt ook te verklaren waarom de nachtegalenstand zo ongekend hoog kon oplopen in deze reservaatjes. Want nog een in het oog springend feit doet zich voor: in de grotere boscomplexen komt de nachtegaal ook al sporadisch voor. Op een bosopp. van ruim 800 h.a. door mij in '75 geïnventariseerd slechts.... 2 paar !! (Wolfsberg O, Mookerbossen 2). De reden ligt voor de hand: er wordt veel te veel ondergroei verwijderd in deze productiebossen. Vooral nu de kap van de struiklaag gemechaniseerd is kunnen in 1 jaar tijds grote oppervlakten worden afgewerkt. De naam "Natuurgebied" voor dergelijke bossen is dan ook aardig misleidend. Toch is het potentieel aan broedbiotoop in deze bossen niet gering en dat vooral omdat aan een voorname eis wordt voldaan: er zijn voldoende kaalkappen en bosranden aanwezig om het door de nachte-

gaal gewenste randeffect te bewerkstelligen. Wel is het zo, dat de dichtheden in deze over het algemeen droge bossen niet zo hoog zal kunnen oplopen als in de kleinere en nattere reservaten, daar voor deze laatste een voorkeur heeft.

Samenvattend kunnen we zeggen, dat de nachtegalenstand in ons gebied zeker niet slecht is, een schatting van ca. 200 paar zal niet te hoog gegrepen zijn, maar dat ze met een beetje goede wil onzerzijds (d.w.z. van de mens als landschapsvormer) nog heel wat beter zou kunnen zijn dan ze al is.

Enige voorstellen om tot een verbetering van de nachtegalenstand te komen zijn:

- mensen met een grote tuin kunnen een hoek laten verwilderen, eventueel door de aanplant van wat dichte struiken en de aanleg van een composthoop: de brandnetels komen dan vanzelf.
- de gemeenten kunnen bijdragen door houtwallen langs wegen minder regelmatig en minder drastisch te schonen, ook bespuiten is uit den boze.
- staatsbosbeheer en andere bosbeherende instanties/personen kunnen enkele hoeken van hun gebied verschonen van kappen, bij voorkeur langs bosranden of brede paden en permanente kaalslagen.
- ook mensen zonder grote tuin, maar in het bezit van een hond kunnen meer in het algemeen bijdragen aan een betere vogelstand: houd uw hond in het broedseizoen in bos- en natuurgebieden aan de lijn!!!. Bedenk hierbij vooral dat natuurliefhebbers het goede voorbeeld behoren te geven.

geraadpleegde literatuurlijst (beslist niet volledig!):

C. & R. Reynen	: inventarisatierapport Ooy (west. deel) '68/69
idem	: broedvogelinventarisatie Teersche Sluispolder 1972
D. van Dorp	: broedvogelinventarisatie Oosterhoutse Bos 1973
D. Visser	: broedvogelverslag Rijk van NijmegenNoord 1974
idem	: broedvogelinventarisatie Kop van Limburg 1975/76
J. Mast	: inventarisatie reservaat de Bruuk 1971
V.W.G. Grote Rivieren	: avifaunistisch overzicht Ooypolder 1976
V.W.G. Rijk van Nijmegen	: inventarisatiegegevens Ooypolder 1976/77
+ losse waarnemingen van diverse waarnemers.	

OOIEVAARSDORP „HET LIESVELD” VAN DE NEDERLANDSE VERENIGING TOT BESCHERMING VAN VOGELS

Bericht Nr. 4 - Januari 1977

Aan: alle „Vrienden van de Ooievaar”,
al diegenen, die een ooievaar hebben geadopteerd, in de kost hebben genomen dan wel ons werk met een jaarlijkse gift steunen.

Beste ooievaars-vrienden,

Allereerst onze heel hartelijke dank aan allen, die ons werk voor het behoud van de ooievaar in ons Hollandse landschap in het afgelopen jaar op enigerlei wijze hebben willen steunen. Willen wij dit werk kunnen voortzetten dan is uw steun daarbij van enorm belang. De prijsstijgingen van vrijwel alle artikelen gaan ook aan ons ooievaarsdorp niet ongemerkt voorbij, zodat wij u vragen ook in 1977 uw steun aan ons werk te willen blijven geven teneinde onze financiële zorgen te verlichten.

AANTAL OOIEVAARS

Op 31 december 1976 bedroeg de ooievaarsbezetting van „Het Liesveld” 73 vogels waarvan 13 ooievaars vrij rondvlogen. Door ziekten en ongelukken verloren wij enkele vogels. Het grootste verlies was dat van een gepaard mannetje dat in het najaar in Schoonhoven werd overreden. Het is nu maar te hopen, dat het achtergebleven vrouwtje (17 jaar) dit voorjaar met een van de vrijvliegende ongepaarde ooievaars een paar zal vormen. Het ligt in het voornemen om, als alles goed gaat, dit voorjaar nog twee paren los te laten, waarmee het aantal vrijvliegende ooievaars dan op 17 komt waarvan ten minste 12 vogels gepaard zijn.

BROEDRESULTATEN 1976

Aantal broedparen: 8 vrijvlegend, waaronder één paar wilde vogels, 4 in broedkooien. Van het wilde paar dat in 1975 in Groot Ammers heeft gebroed en daar 3 jongen groot bracht keerde in het afgelopen voorjaar alleen het mannetje terug. Gelukkig vormde de vogel een paar met een van onze ongepaarde wijfjes uit welk paar 2 jongen groot kwamen. Maar liefst van 2 paartjes heeft één der vogels tegen het einde van de broedperiode het nest in de steek gelaten. In het ene nest lagen al jongen, het andere nest bevatte eieren en jongen. Door deze eieren onder een broedse kip te leggen konden hieruit nog drie jongen worden geboren, die verder met de hand moesten worden groot gebracht. Alle andere jongen uit deze twee nesten gingen verloren. Zowel een vrijvlegend paartje als een paar in de broedkooi hebben wel een nest gebouwd, evenwel geen eieren gelegd.

Totaal aantal eieren: 41

hiervan: 8 eieren verdwenen,
3 onbevruucht,
4 jongen door ouders opgegeten,
4 jongen dood, nest verlaten,
10 jongen dood in nest,
18 opgegroeid tot volwassen ooievaars (44 %).

NAJAARSTREK

Het wilde paar verliet „Het Liesveld” in de tweede helft van september weer. Ook de wilde man waarvan hierboven sprake was vertrok naar elders. Van onze eigen vrijvliegende vogels is geen enkele vogel weggetrokken.

ADOPTANTEN

Alle nog op de toewijzing van hun ooievaar wachtende adoptanten kon dit najaar hun adoptie-certificaat worden toegezonden waarmee een einde kwam aan de jaren oud zijnde „wachlijst”. Eind 1976 waren enkele in 1976 geboren ooievaars nog niet geadopteerd. Belangstellenden kunnen zich hiertoe rechtstreeks wenden tot de projectleider, van Heutszstraat 62, den Haag (tel. 070 - 837608).

VRIENDEN VAN DE OOIEVAAR

In het afgelopen jaar breidde de kring van Vrienden van de Ooievaar zich wederom uit. Telde op 1 januari 1976 deze kring 2001 vrienden, aan het einde van het jaar was dit aantal gestegen tot ca. 2250. Een heel verheugend feit. Gezien evenwel de jaarlijks toenemende exploitatiekosten van het Ooievaarsdorp, is een doorlopende aanwas van het aantal „vrienden” en natuurlijk ook „vriendinnen” een noodzakelijkheid. Wilt u medewerken aan de werving van nieuwe „vrienden”. Wilt u zich hiervoor inzetten? Op aanvraag zenden wij u gaarne propaganda-materiaal toe.

BEZOEKERS

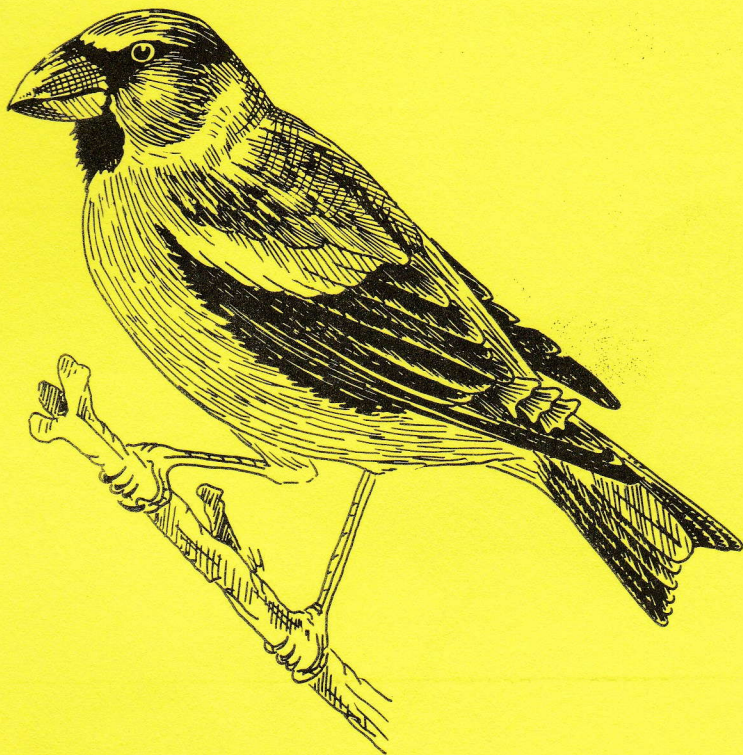
Het aantal bezoekers overschreed in 1976 voor het eerst de 10.000. Dit heugelijke feit is voor een belangrijk deel toe te schrijven aan de vele publiciteit welke het Ooievaarsdorp genoot van de zijde van pers, radio en televisie waarvoor wij gaarne nogmaals onze dank betuigen.

OM NIET TE VERGETEN

In afwijking van de tot dusverre gevolgde regeling zal „Het Liesveld” in 1977 al op 1 april zijn poorten voor de bezoekers openen. Op 1 september evenwel worden de hekken gesloten. De overige tijden zijn onveranderd gebleven, alle dagen, behalve maandags, voor bezoekers geopend van 13.00-17.00 uur. Excursies tijdig vooraf te regelen met de beheerder, de heer Smits, Polderstraat 30, Nieuwpoort, telefoon 01843 - 553 (bij voorkeur tussen 19.30 en 20.00 uur).

AGENDA

- zaterdag 27-08 Flevoland-exkursie, voor bijzonderheden
zie pag. 4, Aktiviteiten.
- donderdag 01-09 LEDENVERGADERING, Wis- en Natuurk., 20.00 uur.
- zaterdag 03-09 i.s.m.KNNV:Fietsexkursie door Ooy-polder,
zie pag. 4, Aktiviteiten.
- zaterdag 17-09 Eerste RIVIERTELLING van het seizoen.

IN DIT NUMMER:

Redactioneel	pag.	1
Verslag Koninginnedagweekendkamp	pag.	2
Voorjaar 1977	pag.	3
Activiteiten	pag.	4
Van rond de bestuurstafel	pag.	5
Nieuwe leden	pag.	6
Waarnemingen	pag.	7
Een middag naar het Filt	pag.	10
De Steenuil in het Rijk van Nijmegen	pag.	13
De Zwarte Sterns vlottend	pag.	28
Witvleugelstern	pag.	32
Met de nachtegaal gaat het goed, maar hoe zit het met zijn biotoop	pag.	33
Ooievaarsdorp het Liesveld	pag.	36
Agenda	pag.	37

